

HOLOCAUST BIBLIOTHEEK

Bettine Siertsema

Diamantkinderen

*Amsterdamse Diamantjoden
en de Holocaust*

Diamantkinderen

© 2020 Uitgeverij Verbum en Bettine Siertsema
ISBN 9789493028340

Meer informatie: verbum.nl

Bettine Siertsema

Diamantkinderen

Amsterdamse Diamantjoden en de Holocaust

Sieg Maandag gefotografeerd door George Rodger

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	7
HOOFDSTUK 1. De geschiedenis in het kort	11
HOOFDSTUK 2. Amsterdam	19
HOOFDSTUK 3. Westerbork en Vught	41
HOOFDSTUK 4. Bergen-Belsen	69
HOOFDSTUK 5. Sachsenhausen	93
HOOFDSTUK 6. Beendorf	105
HOOFDSTUK 7. De kinderen en <i>Schwester</i> Luba	123
HOOFDSTUK 8. Bevrijding	141
HOOFDSTUK 9. Verder na de oorlog	157
HOOFDSTUK 10. De reünie	171
HOOFDSTUK 11. De complexiteit van de herinnering . . .	179
Wie is wie?	193
Bronnen	199
Dankwoord	215
Bibliografie	217

BENJ. A. SOEP & Co.

ROUGH AND POLISHED DIAMONDS
MANUFACTORY AND OFFICES

**NIEUWE ACHTERGRACHT 17-23
AMSTERDAM**

TELEPHONE 52915-52916.

TELEGR. ADDRESS: SOEPMUZ.

Ansichtkaart diamantslijperij Benjamin Soep. De Engelse tekst is een indicatie voor de internationale oriëntatie van het bedrijf. (Nr. 46349 fotocollectie United States Holocaust Memorial Museum)

INLEIDING

Een paar jaar geleden bezocht ik Bergen-Belsen. Vanuit Celle, het popperig-bekoorlijke, dichtstbijzijnde stadje, is het een klein half uur rijden. De opgewekte medewerkster van de toeristeninformatie veranderde op slag in een ernstig kijkende, emotioneel betrokken dame van wie de toonhoogte een octaaf daalde, toen ik inlichtingen vroegen hoe ik daar het beste kon komen. De gedenkplaats bestaat behalve uit een documentatiecentrum en kampmuseum vooral uit wijde vlaktes waarin lage heuveltjes de massagraven aanduiden. Borden wijzen de belangrijkste afdelingen van het kamp aan, een obelisk en een paar symbolische grafstenen. Symbolisch want in wezen is het hele terrein één grote, anonieme begraafplaats. Ook de steen ter herinnering aan Anne en Margot Frank, verreweg de bekendste doden van het kamp, duidt niet de plek aan waar zij begraven zijn.

Er was een fototentoonstelling georganiseerd over de kinderen in Bergen-Belsen. Behalve de bekende foto van het jochie dat over een weg loopt langs rijen lijken in de berm, was er weinig dat herinnerde aan de groep kinderen van Nederlandse diamantbewerker die op wonderbaarlijke wijze het kamp hebben overleefd. Nadat eerst hun vaders en vervolgens hun moeders waren afgevoerd waren ze aan hun lot overgelaten in het door honger en epidemieën geteisterde kamp. Hun redding is voor een heel groot deel te danken aan een Pools-Joodse vrouw die zich over hen ontfermde, nadat ze zelf in Auschwitz haar man en driejarige zoontje had verloren. Van de groep van zesenvertig kinderen, de jongste veertien maanden en de oudste veertien jaar, hebben slechts twee het niet overleefd, de anderen heeft zij er doorheen weten te slepen, hoe slecht het er ook voor hen uitzag. Dit boek vertelt hun verhaal, zoveel mogelijk in hun eigen woorden. Daarvoor vormen video-interviews van de

Shoah Foundation Visual History Archive en zelf gevoerde vraaggesprekken de bron.

Die video-interviews van overlevenden en andere getuigen zijn een onschatbare bron van informatie over de Jodenvervolging ten tijde van de Tweede Wereldoorlog, maar als historische bron niet heel toegankelijk en makkelijk hanteerbaar. Al heeft de Shoah Foundation allerlei handige zoekmogelijkheden geïnstalleerd, waardoor het hele bestand van 52.000 interviews op namen, plaatsen, data, type ervaringen en dergelijke doorzoekbaar is, het af luisteren en -kijken van de interviews, met een gemiddelde duur van 2,5 uur, blijft tijdrovend. Bovendien is de collectie in Nederland maar heel beperkt toegankelijk, namelijk alleen tweeduizend interviews die (deels) betrekking hebben op Nederland en dan nog alleen op locatie in Amsterdam: in het Joods Historisch Museum en de Hollandse Schouwburg.

Het gebruik van getuigenissen van overlevenden als historische bron is tegenwoordig minder omstrede dan het in het begin van de geschiedschrijving over de Holocaust geweest is, maar historici zijn het er wel over eens dat die bron met voorzichtigheid ingezet moet worden. Het geheugen van de mens is altijd al een feilbaar instrument en dat geldt des te sterker waar het traumatische ervaringen van lang geleden betreft. De vraaggesprekken van de Shoah Foundation vonden rond 1995 plaats, dus zo'n vijftig jaar na de gebeurtenissen. In dat bestand stuitte ik bij toeval op het verhaal van de diamantkinderen en hun wonderbaarlijke redding. Doordat het om mensen ging die in de jaren veertig kind waren, hebben er relatief veel een interview gegeven, terwijl ook een aantal (jong-) volwassenen van toen in 1995 nog leefden en over hun lotgevalden wilden vertellen, twaalf toenmalige kinderen en nog elf oudere personen. Daarnaast bleken enkele kinderen hun verhaal op schrift te hebben gesteld, en hadden volwassenen in de beginjaren van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, tegenwoordig het NIOD, een vraaggesprek gevoerd dat in steno was opgenomen en in typoscript uitgewerkt. Nog weer andere vroege verklaringen en

brieven van kort na de bevrijding gaven waardevolle aanvullende informatie, steeds in de eigen woorden en vanuit het individuele perspectief van de verschillende personen.

Dankzij het feit dat het indertijd voor een deel kinderen betrof, kon ik sommige overlevenden ook nog zelf spreken, een mogelijkheid die tegenwoordig steeds zeldzamer wordt en waar ik hen heel dankbaar voor ben, want het valt niet iedereen gemakkelijk om herinneringen op te halen aan zo'n intens ellendige periode.

J. Presser noemt in *Ondergang* het lot van de diamantbewerkers en hun gezinnen. Hij vermeldt dat de meeste mannen zijn omgekomen en dat van de vrouwen een aantal het heeft overleefd, en voegt daaraan toe: 'ook hier vrage men maar niet, hoe.'¹ Dit boek geeft antwoord op die niet-gestelde vraag en brengt ook in beeld wat er met de mannen en de kinderen gebeurde.

Het gaat niet om een totaal onbekende geschiedenis: een reünie van de voormalige kinderen in 1995 heeft de voorpagina's van landelijke dagbladen gehaald en de herinneringen van het toentertijd oudste meisje, Hetty Verolme-Werkendam zijn in Nederland gepubliceerd en hebben een flink aantal herdrukken beleefd. Door het samenvoegen van veel verschillende bronnen ontstaat er echter een nieuw, completer verhaal.

De hoofdrol blijft voor de Pools-Joodse vrouw, Luba Tryszynska, die met moed en vindingrijkheid de kinderen het leven redde. Haar aandeel in het gebeuren is, om in de sfeer te blijven, als een diamant, waarbij de verscheidenheid aan perspectieven werkt als de vele facetten die hem zijn schittering geven.

1 J. Presser, *Ondergang. De vervolging en verdelging van het Nederlandse Jodendom 1940-1945. Tweede deel* ('s-Gravenhage 1965), p. 227.

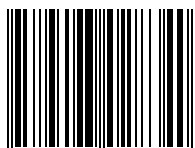
Bettine Siertsema

Diamantkinderen

*Amsterdamse Diamantjoden
en de Holocaust*

Tijdens de Tweede Wereldoorlog ontwikkelden de nazi's plannen om een eigen diamantindustrie op te zetten. Met het oog op de benodigde expertise bleef een groep Joden die werkzaam was in die bedrijfstak met hun gezinnen lange tijd vrijgesteld van deportatie. Toch werden in 1944 ook zij naar Bergen-Belsen gestuurd. Toen het Duitse plan op niets uitliep werden van de ene dag op de andere de mannen en vervolgens de vrouwen afgevoerd naar andere kampen, waar velen omkwamen. De kinderen bleven ontredderd en zonder bescherming achter. Zij zouden ten dode opgeschreven zijn in het door honger en tyfus geteisterde kamp, als een Pools-Joodse vrouw, 'Schwester Luba', zich niet over hen ontfermd had. Dankzij haar overleven de meeste van de bijna vijftig kinderen. *Diamantkinderen* vertelt hun opmerkelijke verhaal, zoveel mogelijk in hun eigen woorden. Daarbij is gebruik gemaakt van video-interviews uit de jaren negentig en van speciaal voor dit boek uitgevoerde interviews met nog in leven zijnde kinderen.

Bettine Siertsema (1955) werkt als universitair docent geschiedenis aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Zij publiceerde een studie naar de levensbeschouwelijke aspecten van Nederlandse concentratiekampdagboeken en -memoires, *Uit de diepten* (diss. 2007) en in 2018 *Eerste Nederlandse getuigenissen van de Holocaust, 1945-1946* en een bundeling essays over Holocaustliteratuur, *Verhalen van kwaad*.

9 789493 028340

